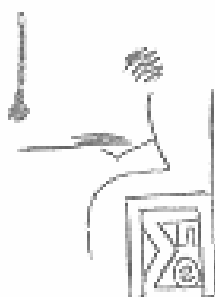

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

21

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' • ΑΝΟΙΞΗ 2011 • ΤΕΥΧΟΣ 21 • ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Θεσσαλονίκη 2011

Περίοδος Β', τεύχος 21

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΝΑ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΛΙΟΛΙΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΤΩ	
Όνειρ τα μαθήματα συνομιλούν... Διαβάζοντας, λογογραφώντας και τραγουδώντας την ποίηση του Πάνη Ρίτσου. Μια δραστηριότητα της γ' Τριτοετίας του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης	3
ΓΕΡΕΤΙΑ ΔΑΣΕΥΘΑΛ	
Η συνθετική εργασία στα μαθήματα Πληροφορικής. Εμπειρίες, παραδείγματα και προτάσεις	12
ΜΑΡΙΑ Χ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ	
Όψεις της συναισθηματικής νοημοσύνης μαθητών σε Πειραματικά Σχολεία. Μια μελέτη περίπτωσης	26
ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΥΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	
Εκτός διδακτέας ύλης. Η πολιτική οικονομία του χρήματος 1941-1944	35
ΕΛΛΗ ΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ	
«Στάσεις ταξιδιού». Διδασκαλία σε σταθμούς εργασίας	44
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΑΧΑΙΡΑ	
Το Πειραματικό Σχολείο του ΑΠΘ σήμερα και αύριο	51
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗ	
Η διδασκαλία του μαθήματος της Γλώσσας στην Α' Δημοτικού	53
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ	
Με στόχο τη δημιουργική γραφή γράφουμε χέριού στα γαλλικά	61
ΕΛΛΗ ΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ	
Το τραγούδι ως εργαλείο διδασκαλίας και εκμάθησης των ξένων γλωσσών	68
ΕΥΓΕΝΙΑ ΓΡΑΜΜΕΝΟΥ	
Το μήλο ως αφορμή για εικαστική δημιουργία	74

ANNA ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΛΙΘΑΙΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΠΑΤΙΩ

ΟΤΑΝ ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΣΥΝΟΜΙΛΟΥΝ...
ΔΙΑΒΑΖΟΝΤΑΣ, ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΩΝΤΑΣ
ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟΥ.
ΜΙΑ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ*

Θέμα της ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση μιας εκπαιδευτικής - παιδαγωγικής δραστηριότητας που υφιστάμεθα με την 3^η Τετμηναίου του σχολείου μας κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους 2008-09. Μέσα από την παράλληλη διδασκαλία τριών μαθημάτων τέχνης, της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, των Εικαστικών και της Μουσικής, προσεγγίσαμε το ποιητικό έργο του Γιάννη Ρίτσου.¹ Η διδασκαλία ενός αποσπάσματος από το ποίημα του Γιάννη Ρίτσου *Το εμβατήριο του οικουρού* στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας έγινε η αφετηρία για ένα ταξίδι στον κόσμο της φαντασίας και αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για να δημιουργήσουν οι μαθητές και οι μαθήτρές μας έργα χαρακτηρισής στο μάθημα των Εικαστικών με την καθοδήγηση της συναδέλφου Παρασκευής Λιθαιού, ενώ παράλληλα άκουσαν και ερμήνευσαν μελοποιημένα ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου στο μάθημα της Μουσικής με τη διδασκαλία της συναδέλφου Μαρίας Πατιώ. Η δραστηριότητα αυτή έγινε με αφορμή το γεγονός ότι το έτος 2009 είχε ανακηρυχθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως Έτος Ρίτσου λόγω της συμπλήρωσης εκατό χρόνών από τη γέννηση του ποιητή (γεννήθηκε στη Μονεμβάσια το 1909).

Το αποτέλεσμα της δραστηριότητας παρουσιάστηκε σε Έκθεση Χαρακτηκής, η οποία διοργανώθηκε από το Δήμο Θεσσαλονίκης στα πλαίσια του θεσμού «Λημέτρια στα Σχολεία» (15-28 Οκτωβρίου 2009). Στον ίδιο εκθεσιακό χώρο, παράλληλα με τα έργα χαρακτηρισής προβάλλονταν οι ειδική βιντοσκοπική επίσκεψη από φωνητικά και οργανικά σύνολα του σχολείου μας που ερμήνευαν μελοποιημένη ποίηση του Ρίτσου, καθώς και ποιήμα-

* Ανακοίνωση στη δημοσίευση που διοργανώθηκε από το Περιφερειακό Σχολείο του Παιδικού Μουσείου Μακεδονίας στις 8-9 Μαρτίου 2010.

1. Για μια σύντομη παρουσίαση της δραστηριότητας βλ. «Σχολική Ζωή» στο περ. *Χρονικό του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τεύχ. 20 (Ανοιξη 2010) 179-180.

τά που ο ίδιος μετέφρασε για να μελοποιηθούν.² Τα χρήσιμα από την πόληση των έργων χαρακτηρισής, έσπερα από απόφαση του μαθητικού συμβουλίου της γ Γυμνασίου, διατέθηκαν στο Φιλανθρωπικό Σωματείο «Τα παιδιά της Αναξίης» (έδρα στην Αλεξάνδρεια Ημαθίας), το οποίο περιέχει υποστήριξη και φροντίδα σε παιδιά με νοητική υστέρηση.

Με το παρόν άρθρο έχουμε ως σκοπό να δείξουμε ότι τα μαθήματα λόγου και τέχνης, όταν «συνομιλούν» με τη διδασκαλία τους, προκαλούν συγκίνηση, κινητοποιούν τη φαντασία και δίνουν τη δυνατότητα όχι μόνο για δημιουργία στη σχολική ζωή, αλλά και για κοινωνική προσφορά έξω από τα στενά όρια της σχολικής κοινότητας.

Το εμβατήριο του Ωκεανού είναι ένα πολύπτυχο ποίημα που γράφτηκε την περίοδο 1939-1940 και δημοσιεύτηκε το 1940,³ ενώ αργότερα συμπηρήθηκε στον πρώτο τόμο της συγκεντρωτικής έκδοσης του ποιητικού έργου του Γιάννη Ρίτσου *Ποήματα 1930-1969*.⁴ Πρόκειται για μια εκτεταμένη ενιαία ποιητική σύνθεση, η οποία αποτελείται από μικρότερο άνωια ως προς τον αριθμό των στροφών και των στίχων ποιητικά αποσπασμάτα.⁵ Σύμφωνα με την περιεχολόγηση του έργου του Ρίτσου, που έχει γίνει αποδεκτή από μεγάλο μέρος της φιλολογικής κριτικής, *Το εμβατήριο του Ωκεανού* ανήκει στη δεύτερη φάση 1936/1937-43 της δημιουργίας του ποιητή.⁶ Πιο συγκεκριμένα, ανήκει στην πρώτη περίοδο (1937-1941) της δεύτερης φάσης, κατά την οποία η ποίηση του Ρίτσου από άποψη θεματικής φαίνεται να γίνεται πιο εσωτερική και πιο προσωπική, καθώς χαρακτηρίζεται από τάση φυγής και υπορξιακών αναζητήσεων.⁷

2. Κατά τη διάρκεια της ανακάλυψης προβλήθηκαν στο κοινό χαρακτηριστικά έργα χαρακτηρισής των μαθητών/τριών, καθώς και αποσπάσματα από τη βιογραφική ιστορία των μαθητικών φωνησιών και οργανικών συνόλων που τραγουδούσαν μελοποιημένα έργα του Γιάννη Ρίτσου. Για λεπτομέρειες σχετικά με τα έργα χαρακτηρισής και τη βιογραφική βλ. κυρίως στο τα κείμενα των συναδέλφων Π. Λιάλιου και Μ. Πατιώ.

3. Γ. Ρίτσος, *Το εμβατήριο του Ωκεανού*, Αθήνα, Γκοβόστης, 1940.

4. Γ. Ρίτσος, *Ποήματα 1930-1969*, Αθήνα, Κέδρος, 1961, τόμ. Α', σ. 257-290.

5. Ο Κλέων Παράσης, στη θετική βιβλιοκρισία που δημοσιεύει για *Το εμβατήριο του Ωκεανού*, αναφέρει χαρακτηριστικά: «είναι ένα μεγάλο ποίημα, μ' ενιαία διάθεση, μ' ενιαίο πνοή, μ' ενιαία έκφραση και που τα χίχρατά του σε κομμάτια δε γίνονται καμιά διάσπαση στην ενότητά του». (βλ. Κλέων Β. Παράσης, «Γιάννη Ρίτσου: Το Εμβατήριο του Ωκεανού», στη *Νέα Εστία*, τόμ. 327, 1.8.1940, 970.)

6. Η περιεχολόγηση αυτή, με μεγάλες διαφοροποιήσεις, καθιερώθηκε κυρίως από το βιβλίο του Γ. Βελαυδή *Γιάννη Ρίτσου. Επιστολή ιστορική ανάλυση του ποιητικού του έργου*, Αθήνα 1977. Βλ. επίσης Κ. Μπαλιώνας, *Νεοελληνική ποίηση. Κείμενα, εργατήρια, θεωρία*, Αθήνα, Επικαιρότητα, 1981, σ. 112. Αρχίζει τη δεύτερη φάση από το 1936 και συμπηχολογείται σε αυτήν και το έργο *Επιτάφιος*.

7. Για την περιεχολόγηση του έργου του Ρίτσου βλ. επίσης Χριστόφορος Μήλιονης (επιμ.), *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γυμνασίου Λυκείου. Ποίηση (Καθίστημα - Κοινωνία - Στροφή - Ρίτσος)*, βιβλίο του καθηγητή, Αθήνα, ΓΕΛΛΗ, 1983, τόμ. 2, σ. 173.

Τρία πολύσηχα ποιήματα αυτής της περιόδου σηματοδοτούν την πορεία του ποιητή προς το λυρισμό, τρία ποιήματα που χαρακτηρίζονται αναμφισβήτητα από ένα βαθύτατο ανθρωπισμό: α) *Το τραγούδι της αδελφής μου* (1937), όπου ο Ρίτσος με συγκίνηση επιγράφει τον πόνο για την ψυχική νόσο της αδελφής του Ασπίδας, β) *Επιμνήσιμην* (1937-1938), όπου ο ποιητής μιλάει με έκσταση για το θάγμα του έρωτα που προφανώς τον είχε βοηθήσει να αντέξει τις τραυματικές εμπειρίες της μέχρι τότε ζωής του (οικονομική χρεοκοπία της οικογένειας, πρόωγος θάνατος του μεγάλου αδελφού και της αγιαπημένης μητέρας, ψυχική νόσος πατέρα και αδελφής, κόπωση στη υγεία του (ιδίου)), γ) *Το εμβατήριο του ωκεανού*, όπου το ποιητικό υποκείμενο αναπολεί την παιδική του ηλικία στη Μονεμβασιά, τότε που στενίζοντας τη θάλασσα, ονειρευόταν και «άκουγε» τη θάλασσα να τον καλεί στο μεγάλο ταξίδι της ζωής.⁸

Στο *Εμβατήριο του ωκεανού* ζωντανεύουν νοσταλγικές μνήμες από τη θάλασσα, που κομμάτι της ο Ρίτσος έζησε τα παιδικά του χρόνια. Οι προσωπικές μνήμες από την ειλικρίεια του παρελθόντος ισοθιτικοποιούνται με εικόνες και σχήματα ποιητικού λόγου, που κάποιες φορές τείνουν να αγγέξουν τα όρια του υπερρεαλισμού, κινητοποιώντας τη φαντασία του αναγνώστη. Από αυτή την άποψη το ποίημα αφήνει «ανοιχτούς» δρόμους για πολλές διαφορετικές ανάγνώσεις που επιτρέπουν τη συγκίνηση σε διδάσκοντες και διδασκόμενους, ιδιαίτερα όταν οι τελευταίοι βρίσκονται στην εφηβική ηλικία.

Στο έργο διαφαίνεται ξεκάθαρα ότι έχει ήδη συντελεστεί η στροφή προς τις μεγάλες ποιητικές συνθέσεις με ελεύθερους στίχους που ξεχειλίζουν από λυρισμό,⁹ ενώ εμφανή είναι και τα στοιχεία του υπερρεαλισμού

8. Η Χρόνη Προκοπάκη χαρακτηρίζει τη φάση 1937-1943 της ποιητικής δημιουργίας του Ρίτσου ως περίοδο «λυρικής έθεσης». (Χρ. Προκοπάκη, «Ο ποιητής της τελευταίας προ Αιθιώπων εκκένωσης», εφημ. *Τα Νέα*, 25.10.1999.) Το κείμενο του άρθρου έχει αναρτηθεί στο <http://www.kanoni.gr/Article.aspx?id=19991025&pid=4094978> (τελευταία ανάγνωση: 20.11.2010). Βλ. και Χρ. Προκοπάκη (μετ.-επιμ.), *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, Αθήνα, Κέδρος, 2003, σ. 12-13. Για το λυρισμό του Ρίτσου βλ. επίσης Α. Παύλη, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, ΣΚΙΕΤ, 2000, σ. 298. Θυμάμαι την «ελαπύροση του λυρικού λόγου» ως κέρσι αρετή του έργου του Ρίτσου ειδικά και το σθένεισι σημείο της ποιητής του. *Επιμνήσιμην*, ο Μίκης Θεοδωράκης, μιλώντας με προσφατη συνέντευξή του για τις τρεις ποιητικές συνθέσεις του Ρίτσου (*Το τραγούδι της αδελφής μου*, *Επιμνήσιμην*, *Το εμβατήριο του ωκεανού*), υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι «ο βαθύτατος ποιητικός λυρισμός που χαρακτηρίζει και τα τρία αυτά ερωτοεργήματα κεραιρείται από άκαρπο σθιρτισμό, στα όρια μιας σπασμωδικής τραυματισμένης αγριότητας». (βλ. Μ. Θεοδωράκης, «Η σχέση μου με τον Γιάννη Ρίτσου», σελίδα πενήτη στη *Αλεξάνδρα Βουδούρη*, *Εφημερίδα των Φιλητών Αθηνών*, 7.6.2009.) Η συνέντευξη δοθήκε με τη μορφή τη συνοπλία της Λαζικής Ορχήστρας «Μίκης Θεοδωράκης» στο Ηρώδιο στο πλαίσιο αφιερώματος για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή.

9. Για τη λυρική πνοή και το λυρικό πάθος που χαρακτηρίζει *Το εμβατήριο του ωκεανού* βλ. Παράσης, «Γιάννη Ρίτσου: Το εμβατήριο του ωκεανού», περ. *Νέο Λογίο*, ό.π., σ. 970-972.

Τρία πολύτιμα ποιήματα αυτής της περιόδου σηματοδοτούν την πορεία του ποιητή προς το λυρισμό, τρία ποιήματα που χαρακτηρίζονται αναμφισβήτητα από ένα βαθύτατο ανθρωπισμό: α) *Το τραγούδι της αδελφής μου* (1937), όπου ο Ρίτσος με συγκίνηση παρηλάττει τον πόνο για την ψυχική νόσο της αδελφής του Λούλας, β) *Ελαφνή περιγραφή* (1937-1938), όπου ο ποιητής μιλάει με έκσταση για το θαύμα του έρωτα που προφανώς τον είχε βοηθήσει να αντέξει τις τραυματικές εμπειρίες της μέχρι τότε ζωής του (οικονομική χρεοκοπία της οικογένειας, πρόκαρος θάνατος του μεγάλου αδελφού και της αγελημένης μητέρας, ψυχική νόσος πατέρα και αδελφής, κόπωση για την υγεία του ίδιου), γ) *Το εμβατήριο του ωκεανού*, όπου το ποιητικό υποκείμενο αναπολεί την παιδική του ηλικία στη Μονεμβασιά, τότε που απειλώντας τη θάλασσα, «ονειρευόταν και «άκουγε» τη θάλασσα να τον καλεί στο μεγάλο ταξίδι της ζωής».⁸

Στο *Εμβατήριο του ωκεανού* ζεσταίνεται νοσταλγικές μνήμες από τη θάλασσα, που κοντά της ο Ρίτσος έζησε τα παιδικά του χρόνια. Οι προσωπικές μνήμες από την ελευθέρια του παρελθόντος μυθμηκοποιούνται με εικόνες και σχήματα ποιητικό λόγου, που κίποιες φορές τείνουν να αγγίζουν τα όρια του υπερρεαλισμού, κνητοποιώντας τη φαντασία του αναγνώστη. Από αυτή την άποψη το ποίημα αφήνει «ανοιχτάς» δρόμους για πολλές διαφορετικές αναγνώσεις που εστιάζουν τη συγκίνηση σε διδάσκοντες και διδασκόμενους, ιδιαίτερα όταν οι τελευταίοι βρίσκονται στην εφηβική ηλικία.

Στο έργο διαφαίνεται ξεκάθαρα ότι έχει ήδη συντελεστεί η στροφή προς τις μεγάλες ποιητικές συνθέσεις με ελεύθερους στίχους που ξεχειλίζουν από λυρισμό,⁹ ενώ εμφανή είναι και τα στοιχεία του υπερρεαλισμού

8. Η Χρυσή Προσοπική χαρακτηρίζει τη φάση 1937-1943 της ποιητικής δημιουργίας του Ρίτσου ως περίοδο «λυρικής έκφρασης». (Χρ. Προσοπική, «Ο ποιητής της τελευταίας προ Αιθιώπων εγκαταστάσεις», *πρωτ. Για Νέο*, 23.10.1999.) Το κείμενο του άρθρου έχει αναρτηθεί στο <http://www.kapota.gr/Article.aspx?id=19991025&mid=4094978> (τελευταία ανάγνωση: 28.11.2010). Βλ. και Χρ. Προσοπική (μσ.-επιμ.), *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, Αθήνα, Κόδικας, 2000, σ. 12-13. Για το λυρισμό του Ρίτσου βλ. επίσης Α. Παλίτη, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 21980, σ. 258. Θεωρεί την «ελαφνή περιγραφή του λυρικού λόγου» ως κύρια οργή του έργου του Ρίτσου ειδικά και το οδήναιο σημείο της ποιητικής του. Επιπλέον, ο Μίκης Θεοδωράκης, μιλώντας με προσφατη συνέντευξη του για τις τρεις ποιητικές συνθέσεις του Ρίτσου (*Το τραγούδι της αδελφής μου, Ελαφνή περιγραφή, Το εμβατήριο του ωκεανού*), υποστηρίζει χαρακτηριστικά ότι «ο βαθύτατος ποιητικός λυρισμός που χαρακτηρίζει και τα τρία αυτά ερωτοεργήματα κινείται από άκρως ασθρειαστικό στα όρια μιας συναισθηματικής τραυματισμένης αγνότητας». (Μ. Θεοδωράκης, «Η αγάπη μου με τον Γιάννη Ρίτσο», συνέντευξη στην Αλεξάνδρα Βουδούρη, *Εφημερίδα των Φιλιππών Αθηνών*, 7.6.2009.) Η συνέντευξη δόθηκε με αφορμή τη συνέντευξη της Λαϊκής Ορχήστρας «Μίκης Θεοδωράκης» στο Ηρώδειο στο πλαίσιο αφιερώματος για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή.

9. Για τη λυρική άποψη και το λυρικό πάθος που χαρακτηρίζει *Το εμβατήριο του ωκεανού* βλ. Παρούσης, «Γιάννη Ρίτσου: Το εμβατήριο του ωκεανού», *πρω. Νέο Έκεί*, ό.π., σ. 970-972.

ταξίδι, σκιά και μετέωρα,
 Όμως γιατί
 δεν ξέρουμε τίποτα
 απ' τη στάση στη γαβιά του ταξιδιού,
 Ξέρουμε το ταξίδι
 και το γλυκό ημετέριο του αριζοντα
 που 'να σαν τ' άρχισα φρέδι
 θαλασσοκού θεσί.
 Πηδάμε στις βάρκες
 λύνουμε τα σκοινιά και τραγουδάμε τη θάλασσα
 κοιτάζοντας το αυχένιο σύνταφο
 πλιά στ' ανασφάλτικο φεγγάρι.
 Ποια διαφαντένα πολιτεία
 κοιτάει πίσω απ' τα βουνά;
 Ποια φάτα τρέχουν πέρα στη νύχτα
 και μας φωνάζουν;
 Ακούουμε το τραγούδι της θάλασσας
 και δε μπορούμε πια να κοιμηθούμε.
 Μητέρα,
 μη μου κρατάς το χέρι.

Επιλέξαμε το συγκεκριμένο απόσπασμα, γιατί θεωρούμε ότι από άποψη περιεχομένου μπορεί να προκαλέσει συγαίνηση στους μαθητές της εφηβικής ηλικίας, αλλά και επειδή από άποψη εκφραστικών μέσων ήταν εμφανής η παρουσία των ριθμών που ήταν εύκολο να αποκτήσουν μορφή στο μάθημα των Εικαστικών.¹⁴ Από την άλλη πλευρά, οι στίχοι *λύνουμε τα σκοινιά και τραγουδάμε τη θάλασσα και ακούσαμε το τραγούδι της θάλασσας* ήταν δυνατά να αποτελέσουν τη γέφυρα σύνδεσης με το μάθημα της μουσικής. Για τη λογοτεχνική προσέγγιση του αποσπάσματος διαθέσαμε δύο διδακτικές ώρες,¹⁵ επιλέγοντας ως μέθοδο διδασκαλίας τη μαθητοκεντρική με κατευθυνόμενο διάλογο.¹⁶ Στόχος της διδασκαλίας ήταν η εστίαση

14. Άλλωστε, σίδηος ο ποιητής είχε απολαμθεί το χρόνο που βρισκόταν στην εξορία με τη λογομακία σε πέτριες, γέτες ή κόκαλα. (Βλ. Πλ. Μάξιμος, *Γόνηος Ρίσιος, Εικαστικά*, Αθήνα, 2002.) Πρόκειται για φωτογραφικό λείωμα με τα εικαστικά έργα του Ρίσιου που αναδειχόνται από επιλεγμένους στίχους του ποιητή, που ανθολόγησε ο Κ. Γεωργουσόπουλος. Για την παρουσίαση του λειώματος από το Κέντρο Διπλώκη βλ. δημοσίωμα με τον τίτλο «Εικαστική ποίηση του Γ. Ρίσιου», εφημ. *Ρεζιστάνς*, 23.11.2002, σ. 31.

15. Για τη διδασκαλία εφαρτάλλεστηκαμε τις διδακτικές ώρες αναυδόμενες και αποσείαζαν στην παύσημαχη εκδρομή της Γ' Λυκείου. Με αυτόν τον τρόπο αποφέγαμε να αφιερώσουμα διδακτικό χρόνο για ένα λογοτεχνικό κείμενο που πλέον δεν αντιμετωπιζαμάνεται στη διδακτικά όλη.

16. Για μια διδασκαλία με τη βιμήθεια άετροσικών τόπων, στους οποίους μεταραιν να προ-

στις ποιητικές εικόνες του έργου και η κινηματοική της δημιουργικής φαντασίας των μεθαρριών/καθηγόνων.

Ήδη από την πρώτη ανάγνωση γίνεται αμέσως φανερό ότι στο συγκεκριμένο απόσπασμα –κάσι που ισχύει και για ολόκληρο το έργο– ο ποιητής, «ζωγραφίζοντας» με τους στίχους του, συνθέτει μια θαλασσογραφία με έντονο το στοιχείο του φωτός («ασημένιο σύννεφο», «ανοιχτόπυλο φεγγάρι», «διαμηντίνα πολιτεία», «φώτα που τρέμουν»), όπου όμως κυρίαρχη είναι όχι μόνο η θάλασσα αλλά και η ανθρώπινη παρουσία (οι γέροι ναυτικοί, το ποιητικό υποκείμενο- αφηγητής, η ομάδα των εφήβων, η μητέρα). Η παραπάνω διαπίστωση οδηγεί ώστε να καταβληθεί η διαδικασία προς μια πορεία πρόσληψης και αναπαράστασης των εικόνων που συνθέτουν αυτή τη «φιλοσοφική» Θαλασσογραφία. Η ποιητική θαλασσογραφία του πρωτοπαραστατος αποτελείται από δύο κύριες αντιθετικές εικόνες, οι οποίες με καθαρά ελλειπτικό τρόπο εγκαθιστούν άλλες εικόνες, εικόνες που οι αναγνώστες καλούνται να συναισθανθούν και να αναπλάσουν με τη φαντασία τους.

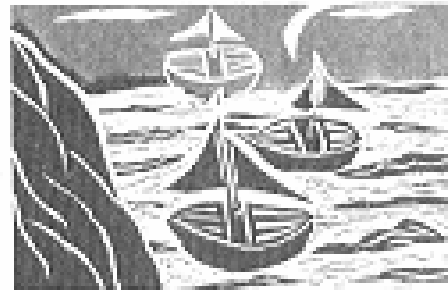
Στην πρώτη εικόνα οι φηγούρες των γέρον ναυτικών που δεν έχουν καίει, που δεν έχουν πια δέχτρα παρουσιάζονται να κάθονται στο βράχο του λιμανιού και να καπνίζουν στην πίπα τους ταξίδια, σιακά και μετάνοια. Η εικόνα της φαινομενικής ακινησίας εγκαθιστά εικόνες από τα ταξίδια του παρελθόντος, που αναπολούν οι γέροι ναυτικοί. Πρόκειται για εικόνες κίνησης πάντοτε «ανοιχτές» στην πρόσληψη από τη φαντασία των αναγνωστών. Αναρωτιόμαστε τι αναπολούν, τι ανακαλούν στη μνήμη τους, τι ονειρεύονται, τι αισθάνονται και τι στοχάζονται οι γέροι ναυτικοί, απενίζοντας τη θάλασσα. Ποιες εικόνες ανακαλούν συναισθηματικά από τη θέα του ανοιχτού ορίζοντα; Ποιες εικόνες από πραγματικά ταξίδια του παρελθόντος αναβιώνουν σαν όνειρο στο παρόν και αποκτούν υπόσταση στη σκέψη τους;

Στη δεύτερη εικόνα, που εκφέγεται με το αντιθετικό «όμως», το ποιητικό υποκείμενο- αφηγητής κρέβεται πίσω από το πρώτο πρόσωπο πληθυντι-

σφύγουν οι μαθητές για τη συλλογή στοιχείων για τη ζωή και το έργο του Γιάννη Ρίτσου, πραγματοποιούμε ενδεικτικά τις παρακάτω διευθύνσεις: <http://www.kelbi.gr>, ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου, όπου στο αρχείο των Ελλήνων λογοτεχνών υπάρχει αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα για τον Γιάννη Ρίτσο, αναλυτική εργογραφία και βιβλιογραφία για το έργο του (τελευταία ανάγνωση: 20.11.2010), <http://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=34211.0>, η οποία περιέχει εκατό γνωστές ποιητικές συνθέσεις του Ρίτσου, ολόκληρες ή μεγάλα αποσπάσματα, σύντομο βιογραφικό σημείωμα και αναλυτική εργογραφία του ποιητή (τελευταία ανάγνωση: 20.11.2010), <http://www.tanea.gr/Article.aspx?id=15991025&mid=4094978>, όπου άρθρο της Νρ. Πρωτοκυρία για το έργο του Ρίτσου (βλ. σημ. 7), http://el.wikisource.org/wiki/Γιάννης_Ρίτσος, η οποία περιέχει σύντομο βιογραφικό σημείωμα, ελάχιστες όμως ως προς το χαρακτηριστικά του έργου και σχετικά αναλυτική εργογραφία του ποιητή (τελευταία ανάγνωση: 20.11.2010).

κού («εμείς»), γενικεύοντας τους προσωπικούς στοχασμούς και τα ατομικά βιώματα ως συλλογική έκφραση μιας συγκεκριμένης ομάδας, εκείνων των εφήβων με τους οποίους ο ίδιος φαίνεται ότι ταυτίζεται συναισθηματικά. Η τρυφερή αποστραφή με τη δικτύωση του αιτήματος χειραφέτησης από το παιδί προς τη μητέρα (*μητέρα, μη μου κρατάς το χέρι*) προσδιορίζει τη μεμβρική προς την εφηβεία ηλικία που υποδέχεται το ποιητικό υποκείμενο.

Από την οικνησία της εικόνας των γέρον ναυτικών περνώμε στην ορμητική ψυχική διάθεση των εφήβων που βιάζονται να ακολουθήσουν το ονειροπλαστικό κάλεσμα της θάλασσας για το ταξίδι στο άγνωστο, που ονειρεύονται να «ανοιχτούν» στην περιπέτεια της ζωής, που επιθυμούν να εγκαταλείψουν την ασφάλεια του λιμανιού, να αποδοκιμαστούν από το οικογενειακό περιβάλλον και να χειραφετηθούν από την προστασία της μητρικής ατοργής. Η δεύτερη εικόνα, η οποία χαρακτηρίζεται από δραματικότητα χάρη στη χρήση πολλών ρημάτων σε χρόνο ενστώτα, καθώς και παραστατικότητα λόγω των επιθέτων, υπονοεί εικόνες από φανταστικά ταξίδια που οι έφηβοι οραματίζονται στο ασφαλές λιμάνι, απενίζοντας τη θάλασσα.

Ενώ λοιπόν οι γέροι ναυτικοί με τη θέα του θαλασσινού τοπίου ανακαλούν νοσταλγικά στο παρόν τα ταξίδια του παρελθόντος, οι έφηβοι, κοιτάζοντας το *ασημένιο σόννεφο πλάι στ' ανοιξιάτικο φγγάρι*, μένουν ξάγρυπνοι από το σαγηνευτικό «τριγυρόδι» της θάλασσας και βιώνουν στα όνειρα και παρόντος μελλοντικά ταξίδια. Αναρωπιούνται *ποια διαμαντένια πολιτεία κωμάται πίσω απ' τα βουνά* και ανυπομονούν να την ανακαλύψουν. Μαγνητίζονται από τα φώτα που *τρέμουν πέρα στη νύχτα* και ονειρεύονται να τα ακολουθήσουν.

Επομένως, η λογοτεχνική ανάγνωση του ποιήματος έγινε μια πορεία-διαδικασία πρόσληψης των ποιητικών εικόνων, οικειοποίησης και υφομοίωσης τους σε ατομικές αναποριστάσεις. Αποτέλεσμα της διαδικασίας ήταν να «συν-κινήθούν» από το μάθημα της Λογοτεχνίας τα δύο άλλα μαθήματα τέχνης, το μάθημα των Εικαστικών και της Μουσικής, και να δοθεί με αυτόν τον τρόπο το έναυσμα για καλλιτεχνική δημιουργία. Οι δέκτες των εικόνων έγιναν αναμεταδότες και ποιητοί. Έτσι, χρησιμοποιώντας το λόγο της συγάνησης, δηλαδή το λόγο της ποιήσης, της ζωγραφικής και της μουσικής, προσπαθήσαμε να οδηγήσουμε τις μαθήτριες και τους μαθητές μας να μεταμορφώσουν τις μουσικές λέξεις του ποιητή σε εικόνες οντίων με χρώματα και μελωδίες, σε εικόνες οικείες και προσκαπιές.

Η χαρακτηριστική είναι ένας βασικός κλάδος στις καλές τέχνες, όπως είναι η ζωγραφική και η γλυπτική, δεν είναι όμως ευρύτερα γνωστή. Τα κύρια είδη της χαρακτηριστικής είναι η ξυλογραφία, η χαλκογραφία και η λιθογραφία. Στη χαρακτηριστική ο τελικός σκοπός της εργασίας δεν είναι η χαραγμένη πλάκα αλλά το αποτέλεσμα των χαραγμάτων επάνω στο χαρτί. Με την τεχνική αυτή έχουμε τη δυνατότητα να τυπώσουμε το έργο μας πολλές φορές χωρίς να μειώνεται η αξία του. Ο χαρακτήρας υπογράφει όλα τα τυπώματα δεξιά στο κάτω μέρος του έργου και αριστερά με ένα κλάσμα σημειώνει τον αριθμό των ημιτόπων (παρονομαστής), που είναι περιορισμένος, και τη σειρά εκτύπωσης του κάθε έργου (αριθμητής).

Στα μθήματα των Εικαστικών, παρά το ότι διδάσκεται μία μόνο ώρα την εβδομάδα, επιχειρήσαμε μια πρώτη επαφή των μαθητών της γ' Γυμνασίου με τη χαρακτηριστική και, ειδικότερα, με τη χαρακτηριστική σε λιθόλευρη (υλικό με λαστιχένια υφή). Πρόκειται για είδος της χαρακτηριστικής που μοιάζει πολύ με την ξυλογραφία. Κατά τη χάραξη και την τύπωση των έργων, χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα ειδικά κοπιδία και ειδικά χρώματα. Το ευχάριστο ήταν ότι οι μαθητές φάνηκαν να εντυπωσιάζονται από την καινούργια τεχνική, κάτι που εύκολα γίνεται αντιληπτό και στο αποτέλεσμα των έργων τους.¹⁷

Το θέμα των έργων αυτών αποτέλεσε επίσης μια ιδιαίτερη πηγή έμπνευσης για τους μαθητές. Με αφορμή την επέτειο των εκατό χρόνων από τη γέννηση του ποιητή Γιάννη Ρίτσου και σε συνεργασία με τη φιλόλογο του σχολείου μας Άννα Αγγελοπούλου, οι μαθητές της γ' Γυμνασίου κλήθηκαν να αποδώσουν με εικόνες στίχους από την ποιητική σύνθεση του Γιάννη Ρίτσου *Το ηρθαζήσιο του ωκεανού*. Το έργο αυτό του Ρίτσου, που εκδόθηκε το 1940, απεικονίζει ποιητικά μνήμες από τη θάλασσα, από το βράχο της Μονεμβασιάς, όπου ο ποιητής έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του.

Οι δημιουργίες των μαθητών παρουσιάστηκαν στην αίθουσα Τέχνης Αρχιτεκτονικού του Δήμου Θεσσαλονίκης (Αγγελάκη 13) από τις 15 έως και τις 28 Οκτωβρίου, στο πλαίσιο των 44^{ων} Δημητρίων του Δήμου Θεσσαλονίκης («Δημήτρια στα σχολεία»). Στην έκθεση αυτή συνεργαστήκαμε και με την καθηγήτρια της Μουσικής του σχολείου μας Μαρία Πατιώ, η οποία είχε την ιδέα μιας βιντεογραμμάτιστης στο χώρο της έκθεσης, όπου προβάλλονταν μουσικά σύνολα της μελοποιημένης ποίησης του Γιάννη Ρίτσου, ερμηνευμένα από τη χορωδία του ΠΣΠΘ. Τα έργα των μαθητών ήταν προς πώληση και τα χρήματα που συγκεντρώθηκαν διατέθηκαν για φιλανθρωπικό σκοπό.

17. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την τεχνική βλ. Βούλα Λιολίου, «Λιθογραφία: Η χαρακτηριστική σε λιθόλευρη», περ. *Εικαστική Παιδεία*, τόχ. 12 (1996) 113-116.

Η εφαρμογή «καινοτόμων» διδακτικών προτάσεων στο σχολείο είναι σαν την Ηλιάκη αξίζει για τις παράλληλες εμπειρίες που προσφέρει.

Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής δραστηριότητας «Όταν τα μαθήματα συνομιλούν... Διαβάζοντας, ζωγραφίζοντας και τραγουδώντας την ποίηση του Γιάννη Ρίτσου», οι μαθήτριες και οι μαθητές αναζήτησαν στην ελληνική διοικητική περιφέρεια τραγούδια διάφορων συνθετών οι οποίοι μελοποίησαν ποίηση του Γιάννη Ρίτσου ή ποίηση μεταφρασμένη από τον Γιάννη Ρίτσο (Μ. Θεοδωράκη, Ν. Μαραγκάκη, Χ. Λεοντή, Θ. Μικρούτσικου, Δ. Μούτσι, Γ. Κοταίνη, Μ. Τόσα, Γ. Μαρκόπουλου, Μ. Λαίξου) και επέλεξαν ορισμένα από αυτά.

Δημιουργήθηκαν φωνητικά και οργανικά σύνολα μεθιτώννιτρών του Γυμνασίου/Λυκείου του Πειραματικού Σχολείου του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που μελέτησαν και ερμήνευσαν τα τραγούδια αυτά. Οι ερμηνείες βιντεοσκοπήθηκαν στο χώρο του σχολείου και παρουσιάστηκαν σε βιντεοεγκατάσταση, παράλληλα με την έκθεση χαρακτικής της γ' Γυμνασίου, η οποία φιλοξενήθηκε στην Αίθουσα Τέχνης Αρχιτεκτονικού του Δήμου Θεσσαλονίκης (15-28 Οκτωβρίου 2009), στο πλαίσιο των «Δημητρίων στα Σχολεία 2009». Πιο συγκεκριμένα, τα τραγούδια που βιντεοσκοπήθηκαν είναι τα ακόλουθα: «Μέρα Μαγισό μου μία ψευ» (ποίηση Γιάννης Ρίτσος - μουσική Μίκης Θεοδωράκης), «Δεν κλαίω γι' αυτά που μου 'χες πάρει» (ποίηση Γιάννης Ρίτσος - μουσική Μάριος Τόσας), «Η πιο όμορφη θάλασσα» (ποίηση Ναζίμ Χικμέτ, μετάφραση Γιάννη Ρίτσου - μουσική Μάνος Λαίξος), «Η σονάτα του σελινόφωτος» (ποίηση Γιάννης Ρίτσος - μουσική Λορέντζος Βαν Μπετόβεν), «Βασίλειες ποτέρι μου» (ποίηση Γιάννης Ρίτσος - μουσική Μίκης Θεοδωράκης), «Αν η μισή μου καρδιά» (ποίηση Ναζίμ Χικμέτ, μετάφραση Γιάννης Ρίτσος - μουσική Θάνος Μικρούτσικος).